

**РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ АНТОАНЕТИ ОЛТЯНУ
“РУМУНСЬКА МІФОЛОГІЯ”: МОНОГРАФІЯ, ТИРГОВІШТЕ:
СТОЛЬНИЙ ГРАД, 2021, Т. 1, 512 С.; Т. 2, 354 С.; Т. 3. 425 С.**

Антоній МОЙСЕЙ,

Буковинський державний медичний університет,
antoniimoisei@bsmu.edu.ua

**REVIEW OF ANTOANETA OLTEANU'S MONOGRAPH
“ROMANIAN MYTHOLOGY”: MONOGRAPH, TARGOVISHTE:
STOLNY GRAD, 2021, VOL. 1, 512 p.; VOL. 2, 354 p.; VOL. 3. 425 p.**

Antoni MOYSEY,

Bukovinian State Medical University,
ORCID ID: 0000-0001-5295-2271, RESEARCHER ID S-5261-2016

Минулого року (2021) етнологічна наукова галузь збагатилася фундаментальною працею Антоанети Олтяну, присвяченій міфології румунського народу. Тритомна праця (1291 сторінок) під назвою “Румунська міфологія” побачила світ завдяки видавництву “Стольний град” з міста Тирговиште¹. Допитливий читач ознайомиться з надзвичайно глибоким дослідженням, тематикою широкого охоплення та досконалим знанням джерельної бази та історіографії.

Автор цього твору, румунський етнолог, доктор філологічних наук, професор Бухарестського університету Антоанета Олтяну добре відома в Україні загалом та Чернівцях. У 2011 р. вона допомогла у виданні спеціального номера всеукраїнського академічного журналу “Народна творчість та етнологія” (№ 2), присвяченого румунській етнології; згодом брала участь у науково-практичній конференції, проведєй у Буковинському державному медичному університеті, читала лекцію студентам про народну медицину. Водночас вона є членом редакційної колегії українсько-румунського журналу “Актуальні питання суспільних наук та історії медицини”, який випускається кафедрою суспільних наук та

українознавства БДМУ. Крім того, А. Олтяну є членом редколегії журналу “Карпати. Людина, Етнос. Цивілізація” (м. Івано-Франківськ. У Румунії А. Олтяну є членом наукового комітету журналу “Романославіка”, видавцем журналу з етнології та антропології “Алімось”. Неодноразово відвідувала Україну, зокрема Київ та Чернівці.

Оцінюючи рецензовану нами працю, авторка визначила її як “синтез синтезів”. Оцінка відповідає реальності, адже до випуску “Румунської міфології” результати своїх досліджень в цій царині вона висвітлювала у цілій низці монографій: “Порівняльна міфологія” (1998), “Іпостасі шкідництва в магичній медицині” (1998), “Метаморфози сакральності. Словник народної міфології” (1998), “Школа соломонарства. Божественне та ворожба в порівняльному контексті” (2007), “Календарі румунського народу” (чотири видання: 2001, 2003, 2006, 2009), “Словник міфології. Демони, духи, примари” (2004), “Дні і демони. Календар та російська народна міфологія” (2008), “Дні і демони. Календар та болгарська народна міфологія” (2008), “Уявлення простору в румунських віруваннях” (2009).

¹ Olteanu, Antoaneta. Mitologie română, II. De Jozsef Vass, Târgoviște : Cetatea de scaun, 2021 ; Vol. 1, 512 p., Vol. 2, 354 p., Vol. 3. 425 p.

У “Румунській міфології” висвітлено багату тематичну гаму. У першому томі дається коротка еволюція міфологічних вірувань, визначення поняття “міф”, проводиться ретроспективний огляд студій в цій царині. Аналізуються складові румунської міфології: космогонія, персонажі, сакральний час та сакральний простір. У другому томі розкривається “світ демонів”, де перераховано і конкретизовано велику кількість демонів, назва деяких з них ідіоматичні, з прикладами уявлень про них. Тут же нас знайомлять із “всесвітом страху”, один з підрозділів якого присвячений “духам хвороб”, де розкриваються уявлення про причини хвороб, специфічних для них демонів (чума, холера, віспа, лихоманка, безсоння, наврочення, “крадіжка” – заміна дітей тощо). У третьому томі авторка розкриває для нас “всесвіт магії” з короткою історією магії, її роллю в традиційних суспільствах, з описом магічних дій, таких як ворожіння, чаклунство, відведення, замовляння. Тут же знайшли своє місце “люди з силою” – маги та люди-вовки, магічні речі, тварини та рослини. Описано магічні практики та чарівництво.

Робота базується на надзвичайно солідній джерельній базі та історіографії (часто подається в кінці кожного підрозділу). Найбільш важливим в цьому плані, на наш погляд, є емпіричний матеріал, зібраний у другій половині XIX – XX ст. Серед низ авторка наголошує на важливості запитальників Б.П. Хашдеу, Н. Денсушану, Т. Сперанції, І. Мушлі та особливо анкет для Румунського Етнографічного Атласу, зібраних у 1972-1983 рр. у 557 селах.

У спробі відтворення певної системи міфічних уявлень, А. Олтяну підкреслює, що така система характерна для міфологічних легенд. Але таку безсистемність, яка спостерігається в румунській міфології, можна відтворювати на базі забобонних оповідань або міфологічних вірувань. Ці джерела, на її думку, надають інформацію I ступеня, тобто тотожний міфологічний матеріал. Але достатньо цінну інформацію дослідниця знайшла в різних жанрах фольклору (казках, інших типах легенд, жартівних оповіданнях, епічних піснях, приказках тощо) – II ступень, де залишилось менше інформації.

Сама авторка, окреслюючи мету цього твору, каже, що не стільки вивчення фольклорних творів, або звичаїв та обрядів, які відповідають темі, є метою дослідження, скільки визначення спільних елементів цих галузей. Пошук елементів, які за своєю суттю підводять читача до розуміння філософії людини традиційного суспільства, філософії з практичним характером. Обрана нею антропологічна перспектива спростила деякі особливості людської духовності, як це спостерігається у класичних матеріалах, представлених шумерською, єгипетською, еллінською та римською античністю або сучасною, відображеною в деяких збірках XIX та XX ст. Вона здійснює реконструкцію міфологічних сценаріїв, названих румунськими, або, правильніше, відомі на територіях, де живуть румуни. Бажає об’єднати різні вірування, спільні однакою образом мислення. Одночасно дослідниця займається культурною археологією і рекомендує не забувати про наявність джерел запозичення з-за меж сучасного румунського ареалу (український простір на північному сході; болгарський та сербський на півдні і південному заході). Тяжко щось стверджувати, підкреслює А. Олтяну, коли ми бачимо індоєвропейський субстрат, з

певними вкрапленнями фрако-гето-даків, слов’янські елементи, нашарування інших мігруючих народів, християнський фон в той час, коли такі впливи відчули всі народи, які проживали раніше і живуть в цьому просторі сьогодні. Дослідниця висловлює свій скептицизм щодо переходу деяких вчених від компаративізму до багатокультурності, бо це приводить до того, що стає неможливим ідентифікувати жодну оригінальну рису румунської міфологічної системи, якщо невідомо що відбувається у міфологічних системах, з якими вони контактують. І вона протягом свого аналізу порівнює румунську міфологію з аналогічними ситуаціями в інших міфологічних системах, аби підкреслити спільність точок зору, але і специфіку інтерпретації. У цьому плані розкривається також і структура уявлень в традиційному періоді, з появою християнської релігії. Слов’янська мова в церквах, незрозуміла східним романцям, орієнтувала їх в бік народного християнства, яке тут пустило коріння більше, ніж у інших християнських народів. А воно було нанизано на поганському скелеті з християнськими нашаруваннями.

Аналізуючи структуру румунської міфології, професорка приходить до висновку про те, що її основна частина складена з дохристиянських міфів. Християнство тільки зробило спробу змістити надбудову зі значних міфічних персонажів, сакральних свят, змінюючи скоріше назви, ніж суть. Приводиться приклад таких персонажів, як *Іелеле* та *Келушари*, які мають аналогії у міфічних системах сусідів, але не співпадають повністю.

Магія розглядається як важливий елемент, який лежить в основі міфологічного способу мислення, світосприйняття людини певних епох. Авторка підкреслює той факт, що навіть у християнстві вона не зникла: моці, освячена вода, ладан мають реальну містичну силу. Також підкреслюється наявність в такому світосприйнятті існування двох паралельних всесвітів, які між собою ведуть нескінчену боротьбу, зберігаючи протистояння у всіх сферах життя. Ця боротьба може пояснити весь комплекс міфологічних уявлень.

Погляд дослідниці не концентрується виключно на міфології минулого, вона аналізує також сучасний стан міфологічного мислення. Наявність цього явища потребує пояснення. А. Олтяну вважає, що сучасний міський міф виникає завдяки необхідності у ньому, яку люди ще відчувають. Це, на її думку, базується на архетипальній схемі, закарбованій у людському ДНК з самих початків їх існування. Авторка порівнює сучасні міфи з античними та традиційними.

Підбиваючи підсумки цього дослідження, етнолог наполягає на тому, що якщо класична міфологія має зв’язану систему міфів, то традиційна міфологія, до якої належить румунська, характеризується безсистемністю або відносною систематизацією. Але вона завдячує свою життєздатність могутній тенденції до прагматизму, яка існувала в середовищі румунського народу.

Основний зміст тексту книги цікавий та читається легко із захопленням. Його структура у розкритті кожного міфологічного явища однакою: загальний аналіз конкретизується тотожним текстом з етнографічних або фольклорних колекцій. За приклад візьмемо структуру подання матеріалу про повітуху

(*моаша, моша*). Роль цього персонажу, як і всі інші, розкривається різнопланово і, у міру можливості, вичерпно. З початку йде розповідь про те, хто вона, яка її роль та потенційні можливості: ворожіння, посередник між двома світами тощо. Авторка підкреслює її роль в установленні багатьох правил поведінки в громаді. На підтвердження сказаного подається оригінальний текст про те, як диявол викрав *мошу* для прийняття родів у своєї жінки, чим її нагодував, як завдячував, а вона вже у себе вдома все розповіла односельцям.

Далі розкривається суть діяльності повитухи як ворожки, яка виліковує людей від різних хвороб та страждань. Відповідний текст замовляння доповнюється описом її практичних дій при цьому.

Наступна іпостась *моші* – виконавиця апотропейних практик. Ця функція ілюструється текстом оповідання про те, як повитуха після прийняття родів у сільської породіллі була викрадена Нечистим для допомоги своїй дружині – відьмі. Чорт заплатив їй за це жаринами, які перетворилася у її поділлі на золоті монети. Але диявол захотів помінати свою дитину-потвору на дитину сільської жінки, у якої до того побувала повитуха. *Моша* змогла цьому завадити, тому після кожного народження вона не повинна вертатися додому з пустими руками.

Повитуха також визначає майбутню долю дитини. Оригінальний текст, якій додається, оповідає яким чином вона відводить від новонародженого малюка

страшну долю, коли він народжується “в сорочці”, а також описує всю процедуру купання дитини.

Авторка розкриває роль повитухи – хресної мамки. Іноді при хворобі малюка вона його хрестила негайно за своїм ритуалом, давала йому ім'я. Обряд називався “на ватрі вогню” (*pe vatra focului*). Або “продавала” його щоби врятувати від смерті. В додатковому тексті – обряд благословення дитини.

Таким чином виглядає структура освітлення всіх етнографічних феноменів, які дають змогу дійти до суті міфологічної системи, основаної в переважній більшості на магичній практиці.

Тритомник, завдячуючи старанням Жозефа Вассу, є гарно ілюстрований.

Книга представляє інтерес для етнологів та істориків, для викладачів та студентів гуманітарних спеціальностей, для тих, хто цікавиться міфологією та магією, для широкого кола читачів.

Мойсей Антоній – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук та українознавства Буковинського державного медичного університету.

Moysey Antoniy – Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Department of Social Sciences and Ukrainian Studies of the Bukovinian State Medical University.

Received: 02.05.2022

Advance Access Published: June, 2022

© A. Moysey, 2022